

Een karterend archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Kapelweg te Vragender, gemeente Oost Gelre (Gld)

A.J. Wullink & E.M. ten Broeke

ARC-Rapporten 2010-125

Geldermalsen
2010
ISSN 1574-6887

Colofon

Een karterend archeologisch inventariserend veldonderzoek door
middel van boringen aan de Kapelweg te Vragender, gemeente Oost
Gelre (Gld)

ARC-Rapporten 2010-125
ARC-Projectcode 2010/232

Tekst

A.J. Wullink & E.M. ten Broeke

Afbeeldingen

A.J. Wullink & E.M. ten Broeke

Redactie

A.J. Wullink

Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 2010

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

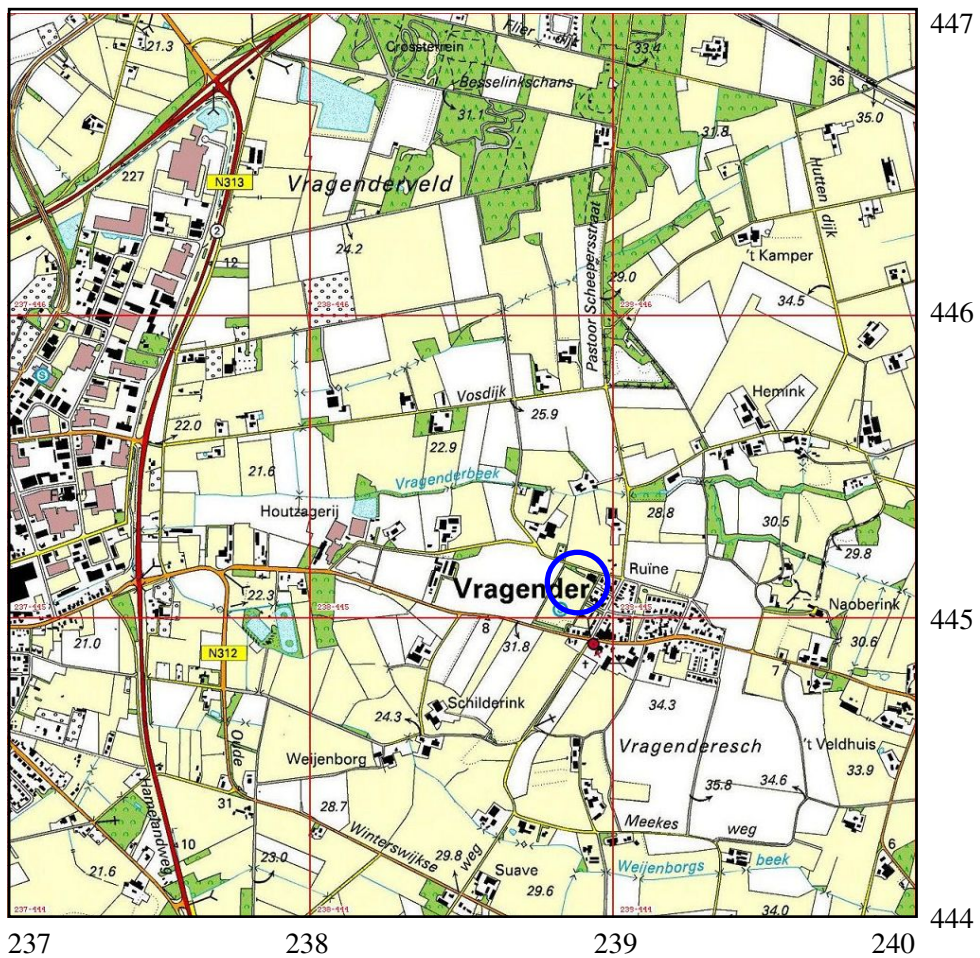
Projectnaam	Vragender, Kapelweg
Projectcode	210/323
CIS-code	41018
Projectleider	drs. A.J. Wullink
Contact	0345-620101, a.j.wullink@arcbv.nl
Opdrachtgever	Econsultancy Doetinchem, ir. E.M. ten Broeke
Contact	0314-365150, tenbroeke@econsultancy.nl
Bevoegd gezag	Gemeente Oost Gelre, dhr. P. Ballast
Contact	0544-393505, p.ballast@oostgelre.nl
Toetsing	Regio-archeoloog Achterhoek, drs. M. Kocken
Contact	0314-321235, m.kocken@regio-achterhoek.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Kapelweg
Plaats	Vragender
Gemeente	Oost Gelre
Provincie	Gelderland
Kaartblad	41B
RD-coördinaten	N: 238846/445217 O: 238933/445191 Z: 238901/445135 W: 238835/445171
Oppervlakte	circa 3.100 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

Geologie	Formatie van Boxtel, Laagpakket van Wierden op Formatie van Drente, Laagpakket van Gieten.
Geomorfologie	Plateau-achtige terrasrest, door landijs beïnvloed en al dan niet bedekt met dekzand (5F4).
Bodem	Zuidelijk gelegen terreindeel: hoge bruine enkeerdgronden (zEZ23). Noordelijk gelegen terreindeel: veldpodzolgronden (Hn21).
Historische situatie	Zuidelijk gelegen terreindeel tot aan de jaren '70 van de 20e eeuw in agrarisch gebruik en onderdeel van de 'Vragender Esch'. Noordelijk gelegen terreindeel tot op heden agrarisch gebruik, kampenlandschap.
Archeologische verwachting	Hoge archeologische trefkans op resten en/of sporen voor de periode Laat-Paleolithicum – Nieuwe Tijd

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In samenwerking met Econsultancy uit Doetinchem heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een karterend archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd aan de Kapelweg te Vragender (afb. 1). Aanleiding tot dit onderzoek vormt de voorgenomen herontwikkeling van de locatie. De locatie ligt grotendeels ten noorden van de Kapelweg (ca. 2700 m²) en voor een klein deel ten zuiden hiervan (ca. 400 m²). Op het deel ten noorden van de Kapelweg zal een parkeerterrein worden gerealiseerd met een groenstrook en watergang langs de noordgrens. Op het deel ten zuiden van de Kapelweg wordt een gemaal gerealiseerd. Voor de bouw van het gemaal wordt uitgegaan van een standaard fundering, waarbij de bodem tot ca. 1 m –mv wordt ontgraven. Met betrekking tot de diepte van de verstoringen ten behoeve van de aanleg van de watergang en de parkeerplaats zijn geen concrete gegevens bekend. Bepaald dient te worden of mogelijk aanwezige archeologische waarden worden bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden.¹ Het veldwerk is uitgevoerd op 7 januari en 19 mei 2010 door ir. E.M. ten Broeke van Econsultancy, onder leiding van drs. A.J. Wullink van ARC bv. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Onderzoeksgeschiedenis

Onderhavig onderzoek vormt eigenlijk een uitbreiding op een in december 2009 uitgevoerd onderzoek ten behoeve van de uitbreiding van een sportaccommodatie aan de zuidzijde van de Kapelweg (Kapelweg 17). Voor dit onderzoek is door Econsultancy een bureau-onderzoek verricht³. Dit bureau-onderzoek vormt ook de basis voor dit onderzoek en is hiervoor door Econsultancy van aanvullende informatie voorzien. De onderzoekslocatie ligt volgens de geomorfologische kaart op een door landijs beïnvloed plateau-achtige terrasrest, al dan niet afgedekt door dekzand. Vlak ten noorden van de locatie begint het dal van de Vragender Beek. De hellingen van dit beekdal staan weergegeven als een glooiing van hellingafspelingen, al dan niet afgedekt door dekzand. Ten zuiden van de Kapelweg komen volgens de bodemkaart hoge enkeerdgronden voor, ten noorden hiervan veldpodzolen. Volgens de archeologische landschappenkaart van de gemeente Oost Gelre komen ten noorden van de Kapelweg ook hoge enkeerdgronden voor. De onderzoekslocatie heeft een hoge trefkans voor archeologische resten uit alle periodes sinds het Laat-Paleolithicum. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn twee AMK-

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

³Ten Broeke, E.M., 2010: *Archeologisch bureauonderzoek Kapelweg 17 te Vragender in de gemeente Oost Gelre*, Econsultancy Rapport 09126332 (conceptversie).

terreinen aanwezig met resten van een prehistorisch nederzettingsterrein en uit de Late Middeleeuwen. Archeologische resten worden onder de bouwvoor danwel het eerddek verwacht. Het deel van de locatie ten zuiden van de Kapelweg is tot in de jaren 1970 in gebruik geweest als akkerland (Vragender Esch) en daarna als groenstrook. Het deel ten noorden van de Kapelweg is nog steeds in gebruik als akkerland.

Op de locatie Kapelweg 17 is door ARC een karterend booronderzoek uitgevoerd (Thijs & Ten Broeke 2010) waarbij een keileem met daarop een dunne laag sneeuwmeltwaterafzettingen en een zeer dik eerddek (tot 190 cm) zijn aangetroffen. Bij dit onderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen, waardoor de locatie conform de richtlijnen van de gemeente Oost Gelre is vrijgegeven.

1.3 Doel van het inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.4 Werkwijze

Het IVO is uitgevoerd als een karterend booronderzoek. Vanwege de beperkte oppervlakte van het plangebied wordt namelijk de verkennende fase van het archeologisch onderzoek direct gecombineerd met de karterende fase. De boringen zijn verspreid over de locatie geplaatst. De positie van de boringen is bepaald met behulp van GPS. De maaiveldhoogte is bepaald met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). In totaal zijn er 7 boringen geplaatst tot een diepte van ten minste 120 cm –mv. Voor het boren is gebruik gemaakt van een edelmanboor met een diameter van 15 cm. De bodemopbouw is beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB). Het opgeboorde materiaal is in het veld doorzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. Daarnaast is, daar waar sprake was van een onverstoord bodemprofiel, de laag waarin archeologische resten kunnen worden verwacht (de vondstenlaag of 'cultuurlaag'), bemonsterd en nat gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 2 mm. Het zeefresidu is onderzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. Door het gebruik van het plangebied (verhard/begroeid) is er geen oppervlaktekartering uitgevoerd.

2 Resultaten inventariserend veldonderzoek

Binnen het plangebied zijn 7 boringen geplaatst. De locatie van de boringen is weergegeven in afbeelding 2. De resultaten van het karterend booronderzoek zijn opgenomen in bijlage 1.

In de boringen die geplaatst zijn op het agrarisch perceel ten noorden van de Kapelweg (boringen 2 t/m 7) is een pakket zwak tot sterk grindig, matig tot zeer grof zandpakket aangetroffen. Over het algemeen werden de afzettingen naar onderen toe grindiger. De bovenste 30 à 40 cm van dit pakket bestond uit een zwak humeuze bouwvoor. Hieronder werd in een tweetal boringen (2 en 6) een dunne (10cm) humeuze inspoelings- of B-horizont aangetroffen. Hieronder werd het oorspronkelijke moedermateriaal (C-horizont) aangetroffen, al dan niet met roestvlekken (Cg-horizont). In boring 1, geplaatst in de groenstrook ten zuiden van de Kapelweg, is tot tot 150 cm –mv een eerddek aangetroffen, waaronder grove, grindhoudende zanden worden aangetroffen. Het eerddek bevat in tegenstelling tot de onderliggende afzettingen nauwelijks grind. Binnen het eerddek worden op basis van kleur twee lagen onderscheiden: een zwartbruine laag aan de top en hieronder een donkerbruinrijze laag.

Het grindhoudende pakket is tijdens het voorgaande veldonderzoek aan de Kapelweg 17 (Thijs & Ten Broeke 2010) geïnterpreteerd als een pakket sneeuwsmeltwaterafzettingen, dat behoort tot de Formatie van Boxtel. Waarschijnlijk bestaan deze smeltwaterafzettingen deels uit geërodeerd keileem, vermengd met dekzand. Het pakket wordt dikker in de richting van het dal van de Vragender Beek, dat op de geomorfologische kaart (zie bureau-onderzoek) wordt aangeduidt als glooiing van hellingafspoelingen (4H3). Het eerddek ten zuiden van de kapelweg bevat in vergelijking met de onderliggende afzettingen relatief weinig grind. Waarschijnlijk is dit eerddek voornamelijk opgebouwd uit plaggen die zijn gestoken in dekzandgebieden.

Ten zuiden van de de Kapelweg (boring 1) kan de bodem worden geclassificeerd als hoge enkeerdgrond. Dit is in overeenstemming met de bodemkaart en de archeologische landschappenkaart van de gemeente Oost Gelre (zie bureau-onderzoek). Het kleurverschil binnen het eerddek is mogelijk ontstaan als gevolg van verschillende soorten plaggen die voor bemesting zijn gebruikt. In de beginfase van het opbrengen van het eerddek werd namelijk ook bosstrooisel gebruikt, dat een bruinere kleur geeft aan het eerddek. Nadat een groot deel van het bosareaal in Nederland was verdwenen werd vaak de overstap gemaakt naar het gebruik van heideplaggen, die juist een zwartere kleur geeft aan het eerddek (zwarte humus, die slechter is af te breken). Binnen het terrein deel ten noorden van de Kapelweg zijn plaatselijk nog (restanten van) een podzolprofiel (B-horizont) te herkennen. Binnen het merendeel van het terrein is deze B-horizont echter volledig afwezig. Mogelijk is deze bij ontginning opgenomen in de bouwvoor. Het oorspronkelijke bodemprofiel is waarschijnlijk een veldpodzol geweest, aangezien deze hier wordt verwacht volgens de bodemkaart. Er is in iedergeval geen sprake van een hoge enkeerdgrond, zoals op de archeologische landschappenkaart van de gemeente Oost Gelre staat aangegeven.

2.1 Vondsten

Van de boringen zijn zeefmonsters genomen van de eerdlaag/bouwvoor en de top van de sneeuwsmeltwaterafzettingen. Deze monsters zijn gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 2 mm. Hierbij is in boring 3 een fragment aardewerk aangetroffen. Het fragment aardewerk is gedetermineerd door mevrouw drs. K. Bosma (ARC bv) en blijkt een fragment proto-steengoed uit de 13e eeuw (zie afbeelding 3) te zijn.

3 Samenvatting en conclusie

Volgens het bureau-onderzoek door Econsultancy ligt het plangebied op een hoger gelegen plateau-achtig terrasrest, op de overgang naar het lager gelegen beekdal van de Vragender Beek. Er worden hoge enkeerdgronden verwacht. De onderzoekslocatie heeft een hoge trefkans voor intacte archeologische resten en/of sporen uit alle perioden. In de omgeving van de onderzoekslocatie zijn twee AMK-terreinen aanwezig met resten uit de Late Middeleeuwen en een prehistorisch nederzettingsterrein. In de omgeving zijn waarnemingen bekend uit de periode Neolithicum-Nieuwe Tijd. Bij een tweetal terreinen binnen 300 m van de onderzoekslocatie zijn bij eerdere archeologische onderzoeken archeologische resten uit de periode Bronstijd/Vroege Middeleeuwen (150 m ZO van de onderzoekslocatie), en sporen van nederzettingen uit de IJzertijd en de Late Middeleeuwen (300 m O van de onderzoekslocatie) aangetroffen. Het zuidelijk gelegen en uiterst zuidwestelijk deel van het noordelijk gelegen terreindeel is tot aan de jaren '70 van de 20ste eeuw in agrarisch gebruik en vormde onderdeel van de 'Vragender Esch'. Het terrein van het sportcomplex is in de jaren '70 aangelegd. Het merendeel van het noordelijk gelegen terreindeel lag voorheen binnen met heggen of houtwallen omgeven agrarische percelen, waarschijnlijk horend tot het boerenerf 'Hammer'. Tot op heden is dit terreindeel in agrarisch gebruik gebleven.

Het karterend inventariserend booronderzoek heeft aangetoond dat ten zuiden van de Kapelweg een dik eerddek aanwezig is, waardoor de bodem als hoge enkeerdgrond geclassificeerd kan worden. In het eerddek is op basis van verschil in kleur en humeuzeiteit onderscheid tussen de eerste fase van de plaggenbemesting, waarbij ook bosstrooisel werd gebruikt, en de tweede fase waarbij de overstep werd gemaakt naar heideplaggen. Onder het eerddek bevindt zich een pakket sneeuwmeltwaterafzettingen. In het merendeel van het noordelijk en lager gelegen terreindeel is de keileem waarschijnlijk geërodeerd, aangezien hier tot 150 cm –mv sneeuwmeltwaterafzettingen voorkomen. Het oorspronkelijke bodemprofiel, een veldpodzol, is hier grotendeels afgetopt. Ten noorden van de Kapelweg is in één boring een fragment proto-steengoed uit de 13e eeuw aangetroffen.

Op basis van het karterend booronderzoek kan worden geconcludeerd dat op het terreindeel ten noorden van de Kapelweg mogelijk sprake is van een archeologische vindplaats (ter plaatse van boring 3). In de overige boringen zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Dit wil overigens niet zeggen dat hier geen archeologische resten voorkomen. Bij een lage vondstdichtheid is de kans op het aanboren van vondsten klein en mogelijk aanwezige grondsporen laten zich niet doormiddel van een booronderzoek aantonen. De archeologische verwachting voor de overige terreindelen blijft dus hoog.

4 Aanbeveling

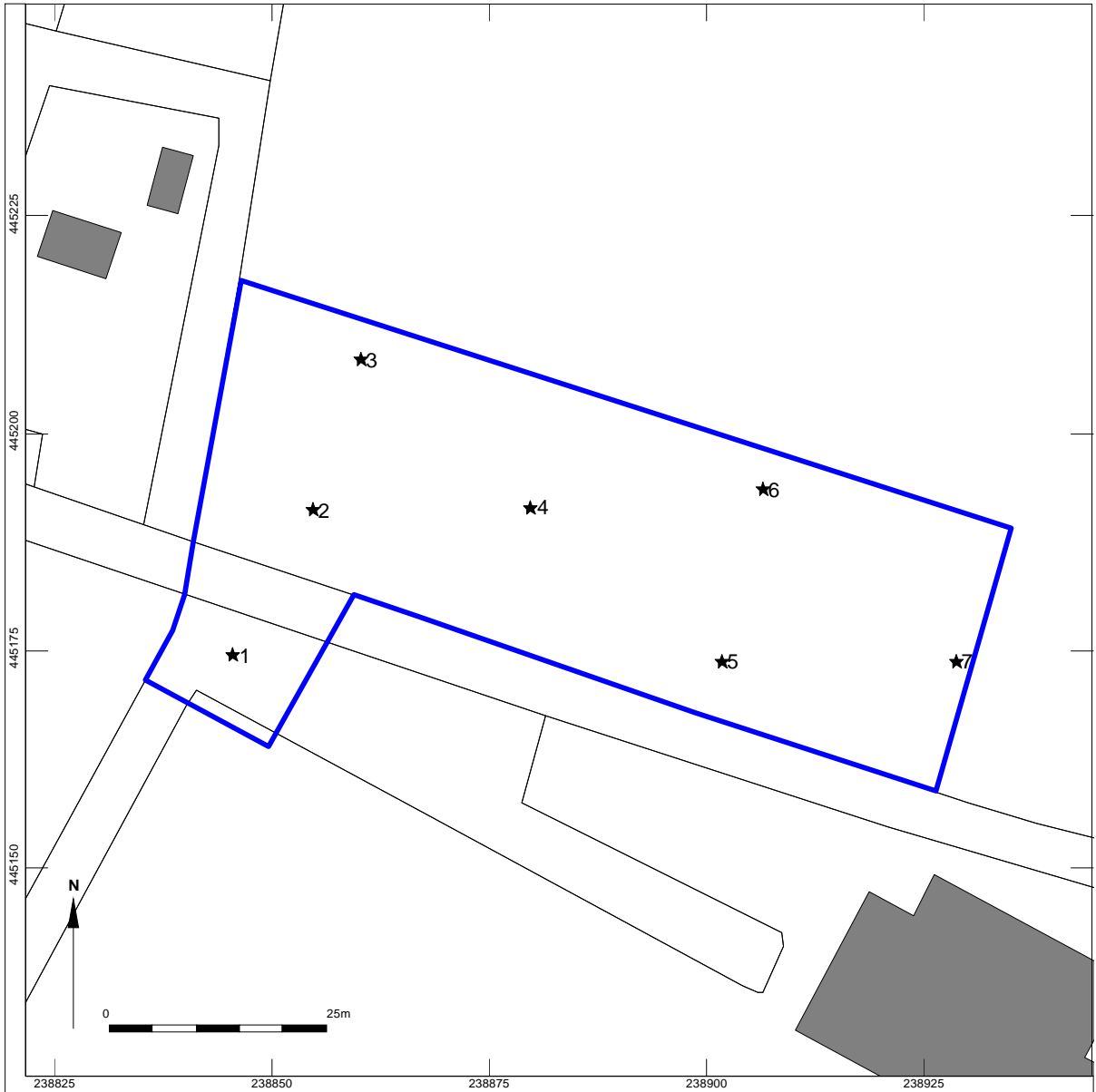
Gezien de hoge archeologische trefkans en de mogelijke aanwezigheid van een vindplaats binnen de noordelijke deellocatie is, indien de geplande werkzaamheden dieper dan de bouwvoor/eerdlaag plaatsvinden, vervolgonderzoek noodzakelijk om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van een vindplaats binnen de onderzoekslocatie. Met betrekking tot de ontwikkelingsplannen wordt de volgende aanbeveling gedaan.

Ter plaatse van het gemaal aan de zuidzijde van de kapelweg is een dikke eerdlaag aanwezig (1,5 m). Indien de bodemverstorende werkzaamheden hier niet dieper reiken dan 1,2 m –mv, is vervolgonderzoek niet noodzakelijk. Wanneer dit wel het geval is, wordt geadviseerd de werkzaamheden uit te voeren onder archeologische begeleiding (protocol opgraven). Voor de aan te leggen parkeerplaats ten noorden van de Kapelweg wordt geadviseerd de stabilisatielaag op het huidige maaiveld aan te brengen en af te zien van ontgraving, zodat eventueel aanwezige archeologische waarden onaangetast blijven. Voor de aan te leggen watergang aan de noordzijde van de locatie wordt geadviseerd de graafwerkzaamheden onder archeologische begeleiding (conform het protocol Opgraven) uit te voeren. Voor de archeologische begeleiding is een door het bevoegd gezag, de gemeente Oost Gelre, goedgekeurd Programma van Eisen noodzakelijk.

Het is aan het bevoegd gezag om op basis van deze aanbeveling een selectiebe-sluit te nemen.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Thijs, W.J.F. & E.M. ten Broeke, 2010. *Een karterend archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Kapelweg te Vragender, gemeente Oost Gelre (Gld)*. Geldermalsen (ARC-Rapporten 2010-42).

Vragender (gemeente Oost Gelre) - Kapelweg 17

Boorpuntenkaart

Legenda

- Plangebied
- ★ Boorlocatie

Afbeelding 2. Boorpuntenkaart. Door: E.M. ten Broeke.

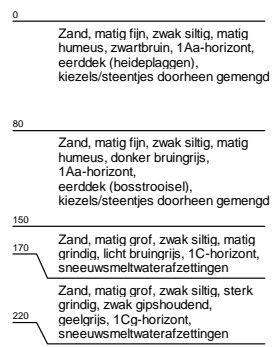
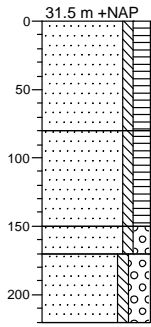

Afbeelding 3. Fragment proto-steengoed uit de 13de eeuw.

Bijlage 1 Boorprofielen

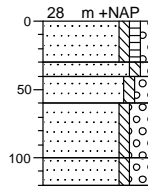
Boring: 1

X: 238846
Y: 445175

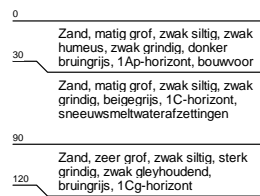
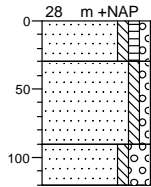
Boring: 2

X: 238855
Y: 445191

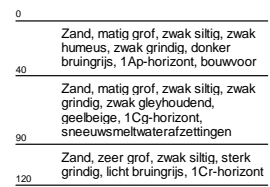
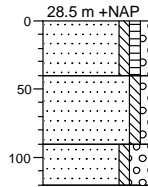
Boring: 3

X: 238860
Y: 445209

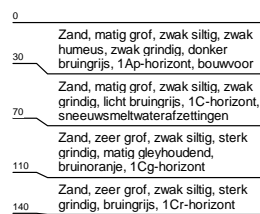
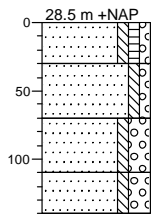
Boring: 4

X: 238880
Y: 445192

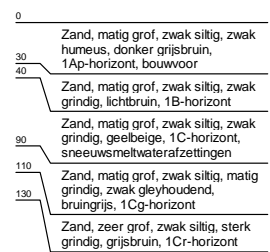
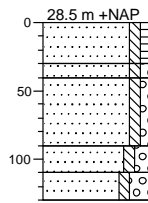
Boring: 5

X: 238902
Y: 445174

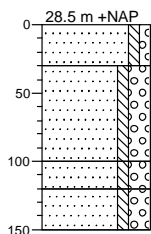
Boring: 6

X: 238907
Y: 445194

Boring: 7

X: 238929
Y: 445174

Oprichtgever: De heer J.H.F. Gebbink
Locatie: Kapelweg 17 te Vragender

getekend volgens NEN 5104

Legenda (conform NEN 5104)

grind

	Grind, siltig
	Grind, zwak zandig
	Grind, matig zandig
	Grind, sterk zandig
	Grind, uiterst zandig

zand

	Zand, kleiig
	Zand, zwak siltig
	Zand, matig siltig
	Zand, sterk siltig
	Zand, uiterst siltig

veen

	Veen, mineraalarm
	Veen, zwak kleiig
	Veen, sterk kleiig
	Veen, zwak zandig
	Veen, sterk zandig

klei

	Klei, zwak siltig
	Klei, matig siltig
	Klei, sterk siltig
	Klei, uiterst siltig
	Klei, zwak zandig
	Klei, matig zandig
	Klei, sterk zandig

leem

	Leem, zwak zandig
	Leem, sterk zandig

overige toevoegingen

	zwak humeus
	matig humeus
	sterk humeus
	zwak grindig
	matig grindig
	sterk grindig

geur

	geen geur
	zwakke geur
	matige geur
	sterke geur
	uiterste geur

olie

	geen olie-water reactie
	zwakke olie-water reactie
	matige olie-water reactie
	sterke olie-water reactie
	uiterste olie-water reactie

p.i.d.-waarden

	>0
	>1
	>10
	>100
	>1000
	>10000

monsters

	geroerd monster
	ongeroerd monster

overig

	bijzonder bestanddeel
	Gemiddeld hoogste grondwaterstand
	grondwaterstand (tijdens veldwerk)
	Gemiddeld laagste grondwaterstand
	slib
	water

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.